

NEMIS VA INGLIZ TILLARIDA SOMATIK MAQOLLARNING QIYOSIY TAHLILI

Samarqand davlat chet tillar instituti

MBT yo'nalishi 3-kurs talabasi

To'lanboyeva Oydinoy Murodjon qizi

Ilmiy rahbar: Abduraxmanov Sirojiddin Muminkulovich

PhD (pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori),

SamDCHTI dotsenti

Anotatsiya. Ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollar xalqning madaniy merosi, ijtimoiy qadriyatlari va hayotiy tajribalarini aks ettiruvchi frazeologik birliklar sifatida alohida ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ushbu maqollar tahlil qilinib, ularning o'xshashliklari va farqlari ko'rib chiqiladi. Somatik leksikaning madaniyatga ta'siri va uning xalqning ma'naviy hayotidagi o'rni, shuningdek, til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik o'rganiladi. Ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollar tahlilida metaforik ifodalar xalqning qadriyatlari, ijtimoiy me'yorlari va madaniy farqlarini tushunishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot tillararo aloqalarni mustahkamlash va til o'rganish jarayonida madaniyatni chuqurroq anglashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Somatik maqollar, ingliz tili, nemis tili, madaniyat va til, frazeologiya, metafora, madaniy qadriyatlar, tillararo taqqoslash.

Somatik maqollar, tilning eng boy va jozibador qismlaridan bo'lib, ular ko'pincha inson tanasi bilan bog'liq bo'lgan frazeologik iboralardan iboratdir. Ushbu maqollar faqat jismoniy holatni ifodalash bilan cheklanmaydi, balki insonning ruhiy, hissiy va ijtimoiy tajribalarini ham aks ettiradi. Har bir xalqning tili va madaniyati o'ziga xosdir, shuning uchun somatik maqollarni taqqoslaganda, bir-biriga o'xshash jihatlar bilan birga, muhim farqlarni ham ko'rish mumkin. Somatik leksika — bu tilning tasviriy, metaforik va frazeologik boyligini tashkil etuvchi so'zlar to'plamidir, ular asosan inson tanasining turli qismlariga, shuningdek, uning jismoniy va ruhiy holatiga oid ifodalardan iborat. Har bir xalqning tilida somatik leksika keng tarqalgan bo'lib, bu orqali insonlar nafaqat jismoniy holatlarini, balki ichki dunyoqarashlarini, qadriyatlarini va hissiy tajribalarini ifodalaydilar. Somatik leksika, shuningdek, xalqning madaniyatiga chuqur ta'sir ko'rsatadi, chunki u turli madaniy va ijtimoiy omillarga asoslanadi. Madaniyat bir millatning tarixiy, ijtimoiy va axloqiy tajribalarini aks ettiruvchi tizimdir. Tilda aks etgan somatik leksika esa xalqning madaniyati va dunyoqarashi haqida ko'plab ma'lumotlar beradi. Masalan, ingliz va nemis tillarida

mavjud bo'lgan somatik leksika, o'zlarining turli ijtimoiy va madaniy kontekstlariga ko'ra shakllanadi va xalqning kundalik hayotiga, urf-odatlariga ta'sir qiladi.

Misol uchun, ingliz tilida "a stiff upper lip" (Ko'ngli tog'dek) iborasi, odatda, kutilmagan vaziyatlarda hissiy holatni ifodalash uchun ishlatiladi. Bu ibora britaniyaliklarning xotirjamlik va sezgir bo'lmaslik urf-odatlarini aks ettiradi, ya'ni ular og'ir vaziyatlarda o'zlarini himoya qilishga, ko'zga ko'rinmas qilishga intilishadi. Nemis tilida esa "mit allen Wassern gewaschen sein" (Ko'pni ko'rgan, toshni yorib suv ichgan) iborasi keng qo'llaniladi, bu esa shaxsning ko'p narsaga bardosh bera olish qobiliyatini ifodalaydi. Bu ibora nemislarning kuchli va mustahkam xarakterga bo'lgan e'tiqodlarini ko'rsatadi. Somatik leksika va madaniyat o'rtasidagi aloqani aniqlash uchun, tildagi somatik iboralar va ularning madaniy tafsiri o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish zarur. Masalan, ingliz va nemis tillarida ham "to bite the bullet" (Tish-tirnog'ini qo'yib chidash) iborasi mavjud bo'lib, u og'ir vaziyatni qabul qilishni yoki qiyinchiliklarga qarshi kurashishni bildiradi. Ingliz tilida bu ibora, asosan, inglizlarning tarixiy urushlar va stressli vaziyatlarga qarshi kurashish tajribalariga asoslangan, nemis tilida esa "den Bock zum Gärtner machen" (Mehnatni birga yelkaga olish) iborasi ishlatiladi. Bu ibora nemislarning guruhdagi mas'uliyatni taqsimlash va og'ir ishlarni birgalikda bajarish madaniyatiga asoslanadi. Somatik leksikaning madaniyatga ta'siri shuningdek, ijtimoiy normativlarga, axloqiy qadriyatlar va jamiyatning umumiy dunyoqarashiga bog'liq. Masalan, ba'zi iboralar bir xalqning axloqiy kodeksini va ijtimoiy talablarga bo'ysunishni ta'kidlaydi. Ingliz tilidagi "a black sheep" (Yolg'iz qo'y o'rtada turadi) iborasi, ko'pincha jamiyatdan chetga chiqqan yoki to'g'ri yo'lni tanlamagan shaxsni tasvirlashda ishlatiladi. Nemis tilidagi "ein schwarzes Schaf sein" (Qurbon bo'lgan qo'y, sarvan oladi) iborasi ham xuddi shu ma'noda ishlatiladi, lekin nemis tilida ko'proq guruhdan ajralib chiqqan yoki jamoa qonunlariga qarshi chiqqan kishini anglatadi. Bu ibora, o'z navbatida, jamiyatdagi o'zgaruvchanlik va ijtimoiy normalarni aks ettiradi.

Ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollar ko'plab o'xshashliklarga ega, chunki ular ko'pincha jismoniy va ruhiy holatlarni ifodalashda tananing turli qismlariga asoslanadi. Bu maqollar orqali xalqning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlari, ruhiy holatlari va hayotiy tajribalari aks ettiriladi. Masalan, ingliz tilida "to have a heart of stone" (Bag'ritosh) va nemis tilida "ein Herz aus Stein haben" (Bag'ritosh) iboralari bir xil ma'noni anglatadi va bu tuyg'ularga befarq bo'lgan, hissiz shaxsni ifodalaydi. Shuningdek, "to turn a blind eye" (Ko'rmaslikka olish) ingliz tilidagi ibora, nemis tilida "ein Auge zudrücken" (Ko'z yumish) shaklida mavjud. Ikkalasi ham biror narsani e'tiborsiz qoldirishni anglatadi. Somatik maqollar ko'pincha metaforik ma'noga ega bo'lib, ular orqali jamiyatning axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy me'yorlari tasvirlanadi. Ingliz tilidagi "to lose face" (Obro'ni yo'qotish) iborasi nemis tilida "das Gesicht verlieren" (Obro'ni yo'qotish) shaklida mavjud bo'lib, bu obro' yo'qotish yoki

sharmanda bo'lishni anglatadi. Shuningdek, ingliz tilidagi "to keep one's head above water" (Bir amallab yashab yuribdi) va nemis tilidagi "den Kopf über Wasser halten" (Bir amallab yashab yuribdi) iboralari qiyinchiliklarga qaramay omon qolishga intilishni bildiradi. Ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollar ijtimoiy aloqalar va yordam berish qadriyatlarini ham aks ettiradi. Masalan, ingliz tilidagi "to give a hand" (Yordam qo'lini uzatish) va nemis tilidagi "eine Hand reichen" (Yordam qo'lini uzatish) iboralari bir xil ma'noni anglatib, yordam berishni bildiradi. Bular ijtimoiy aloqalar va yordamni qadrlashni ta'kidlaydi. Shuningdek, "to stand on one's own feet" (O'z kuchi bilan oyoqda turish) ingliz tilida, "auf eigenen Füßen stehen" (o'z kuchi bilan oyoqda turish) esa nemis tilida ishlatiladi, bu iboralar mustaqillik va o'ziga ishonishni anglatadi. Ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollar emotsional holatlarni ifodalashda ham katta rol o'ynaydi. Ingliz tilidagi "to get cold feet" (Ko'ngli cho'chib qolmoq) iborasi nemis tilida "kalte Füße bekommen" (Qo'rqib qolmoq) shaklida ishlatiladi, bu qo'rqish yoki biror narsani qilishdan bosh tortishni bildiradi. Shuningdek, "to break someone's heart" (Biror kishining yuragini sindirish) ingliz tilida, "jemandem das Herz brechen" (Biror kishining yuragini sindirish) esa nemis tilida mavjud bo'lib, bu iboralar biror kishini chuqur ranjitish yoki qattiq xafa qilishni anglatadi. Bundan tashqari, ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollar ishonch, mas'uliyat va aqlsizlikni ifodalashda ham o'xshashliklarga ega. Ingliz tilidagi "to carry the weight of the world on one's shoulders" (Dunyo yukini yelkasida ko'tarish) va nemis tilidagi "die Last der Welt auf den Schultern tragen" (Dunyo yukini yelkasida ko'tarish) iboralari katta mas'uliyatni yoki tashvishlarni bildiradi. Shuningdek, "to lend an ear" (Quloq tutmoq) ingliz tilida, "ein Ohr leihen" (Quloq tutmoq) esa nemis tilida ishlatiladi, bu iboralar biror kishini tinglashga tayyor bo'lishni anglatadi. Ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollar shuningdek, aqllilik va aqlsizlikni ifodalashda ham o'xshashliklarga ega. Ingliz tilidagi "to have one's head in the clouds" (Boshi osmonda yurmoq) iborasi nemis tilida "mit dem Kopf in den Wolken sein" (Boshi osmonda yurmoq) shaklida ishlatiladi, bu real hayotdan uzilib qolgan, xayolparast shaxsni ifodalaydi. Shuningdek, ingliz tilidagi "to use one's head" (Boshni ishlatish) iborasi nemis tilida "den Kopf benutzen" (Boshni ishlatish) shaklida mavjud bo'lib, aqli va mantiqli harakat qilishni bildiradi. Bu misollari ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollarning o'xshashliklarini ko'rsatadi va ularning xalqning madaniy qadriyatlari, ijtimoiy me'yorlari va hayotiy tajribalari bilan bog'liq ekanligini bildiradi.

Somatik maqollar madaniy kontekstga bog'liq ravishda farqlanadi. Har bir tilning o'ziga xos madaniyati va ijtimoiy me'yorlari mavjud bo'lib, ular somatik iboralarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ingliz tilidagi "to pull someone's leg" (Birov bilan hazillashmoq) iborasi, odamni aldash yoki hazil qilishni anglatadi. Biroq, nemis tilida bu iboraning to'g'ri tarjimasi mavjud emas, o'rniga "jemanden auf den Arm nehmen" (Birovni laqqa tushirmoq) iborasi ishlatiladi. Bu farq madaniy va

ijtimoiy aloqalarga bog'liq bo'lib, nemislar hazilni boshqacha usullar bilan ifodalaydi. Ingliz tilida hazil qilish yoki odamni aldash ko'pincha ijobiy kontekstda qo'llanilishi mumkin, nemis tilida esa ko'proq salbiy tasavvur yaratadi. Ba'zi somatik iboralar xalqning hissiy holati va yondashuviga ko'ra farq qiladi. Ingliz tilida "to have a shoulder to cry on" (Yig'lash uchun yelka bo'lish) iborasi yordam va emotsional tasalli berishni anglatadi, bu juda ko'p hollarda qo'llaniladi. Bu ibora yordam va tasalli izlayotgan shaxsga ko'rsatilgan nazokat va diqqatni ifodalaydi. Biroq, nemis tilida "eine Schulter zum Weinen haben" (Yig'lash uchun yelka bo'lish) iborasi mavjud bo'lsa-da, bu ko'proq rahm-shafqatni, hamdardlikni ta'kidlaydi. Nemislar bu iborani ko'proq boshqalarga empatiya ko'rsatish sifatida ishlatadilar, inglizlar esa bu ifodani emotsional qo'llab-quvvatlashni anglatadigan vaziyatlarda qo'llashadi. Somatik iboralar ba'zida harakat va faoliyatni tasvirlaydi va har bir tilning harakatga bo'lgan yondashuvi farq qiladi. Masalan, ingliz tilida "to have a finger in the pie" (Bu ishda uning ham qo'li bor) iborasi biror ishga aralashishni yoki o'z fikrini bildirishni anglatadi. Bu ibora biror jarayon yoki faoliyatga kiritilgan shaxsning bevosita ishtirokini ta'kidlaydi. Nemis tilida esa "eine Hand im Spiel haben" (Pishayotgan oshga qoshiq urgan) iborasi ishlatiladi, bu esa faol ishtirokni anglatadi, lekin ko'proq shaxsning ishga kiritilganligini yoki o'zining ish jarayonida aloqadorligini ta'kidlaydi. Bu farq harakat va faoliyatga bo'lgan til va madaniyatdagi yondashuvni aks ettiradi: ingliz tilida bu ibora ko'proq aralashish va fikr bildirishni anglatadi, nemis tilida esa ishga to'liq qo'shilish yoki faol ishtirokni ko'rsatadi. Bu farqlar ingliz va nemis tillaridagi somatik iboralar madaniyatning o'ziga xos jihatlariga, hissiy va faoliyatga bo'lgan yondashuvga ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Har ikki tilning xalqining hissiy holatlari, madaniyat va ijtimoiy me'yorlari bu iboralarning o'ziga xos ma'nolari va ishlatilish kontekstini belgilaydi. Ingliz va nemis tillaridagi somatik maqollarni tahlil qilish, nafaqat lingvistik jihatdan, balki madaniyatlararo aloqalarni tushunishda ham muhimdir. O'xshashliklar bu tillar orasidagi umumiy madaniy qadriyatlar va ijtimoiy normativlarning mavjudligini ko'rsatadi, farqlar esa har bir xalqning o'ziga xos dunyoqarashi va tarixiy tajribalariga asoslanadi. Somatik maqollarni o'rganish, bizga til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini tushunishga yordam beradi va boshqa madaniyatlarni yaxshiroq anglash imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cowie, A.P. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford University Press, Oxford, 1998, 256 pages.
2. Panther, Klaus-Uwe. *An Introduction to English Phraseology*. John Benjamins Publishing, Amsterdam, 2004, 198 pages.
3. Eggers, Hans. *Deutsch als Fremdsprache: Phraseologie*. Hueber Verlag, München, 1999, 312 pages.
4. Kramsch, Claire. *Language and Culture*. Oxford University Press, Oxford, 1998, 134 pages.